

RECENZJE I SPRAWOZDANIA [Reviews and reports]

Iwona Janicka, Hanna Liberska (red.) (2014). *Psychologia rodziny*
Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN (ss. 682)

Psychologia rodziny jest dyscypliną naukową wzbudzającą szerokie zainteresowanie zarówno praktyków, jak i naukowców. Z tego względu praca pod redakcją Iwony Janickiej i Hanny Liberskiej pt. *Psychologia rodziny*, opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe PWN w Warszawie, stanowi ważną odpowiedź współczesnych familiologów na zapotrzebowanie społeczne. Warto podkreślić, że jest to pierwsze tak wieloaspektowe, naukowe opracowanie zagadnień dotyczących rodziny, które zostało przygotowane przez polskich psychologów.

W monografii analizie poddano kluczowe kwestie dotyczące życia rodzinnego w kontekście przemian obyczajowości, uwzględniając prawidłowości rozwoju indywidualnego i historię danej rodziny. Rozważania na temat istoty rodziny, jej struktury, procesów rodzinnych oraz roli rodziny w rozwoju jednostek i całego systemu, także związki z innymi środowiskami społecznymi odwołują się do współczesnych badań i wiodących teorii psychologicznych, także rodzimych.

Czytelnik poszukujący odpowiedzi na pytanie postawione we *Wstępie*, a mianowicie „Czym jest rodzina?” nie znajdzie w książce jednej prostej odpowiedzi, a wielość i głębokość przed-

stawionych argumentów rozbudza refleksję nie tylko nad tak postawionym pytaniem. Lektura książki inspirowa również do zastanowienia się nad mechanizmami, które regulują funkcjonowanie rodziny i jednostki w rodzinie, siłami i ograniczeniami wynikającymi z rodziny oraz możliwością wspierania rozwoju rodziny. Ukazuje także zaawansowanie badań nad problematyką życia rodzinnego, prowadzonych przez polskich psychologów.

Dwudziestu czterech Autorów, reprezentujących niemal wszystkie ośrodki uniwersyteckie w Polsce, prezentuje swoje badania i wiedzę w sposób zajmujący uwagę Czytelnika. Zgromadzenie różnych problemów odnoszących się do kluczowego zagadnienia jakim jest rodzina, daje tekst wielowątkowy, zróżnicowany, a przez to niezwykle bogaty w treści.

Problemy funkcjonowania rodziny zebrane zostały w cztery grupy tematyczne, które stanowią kolejne części monografii. Pierwsza część – *Człowiek w systemie rodziny* – poświęcona jest prezentacji ogólnych zagadnień familiologii i obejmuje dziesięć rozdziałów. Już sam tytuł tego bloku oraz rozdział go otwierający – *Rodzina w ujęciu systemowym* autorstwa Waldemara Świętochowskiego – wskazuje na paradygmat

określający ramy teoretyczne przedstawionych rozważań. W rozdziale tym Czytelnik zapozna się z terminologią systemowego ujęcia rodziny (m.in. strukturą systemu, jego granicami, procesami morfogenetycznymi i morfostaticznymi) oraz z cechami funkcjonalnego systemu rodzinnego.

W rozdziale drugim – autorstwa Barbary Harwas-Napierały – omówiono specyfikę komunikacji interpersonalnej w rodzinie, która jest podstawą wszelkich więzi. Autorka, odnosząc się do modeli komunikacji, ich uwarunkowań w rodzinie oraz zmian rozwojowych w zakresie komunikacji rodzinnej omawia warunki kształtowania prawidłowej komunikacji. Wskazuje podstawowe obszary usprawniania komunikacji w poszczególnych podsystemach rodzinnych, do których zalicza osiąganie dojrzałości osobowej dorosłych członków rodziny oraz rozwój szczegółowych umiejętności, takich jak zdolność otwartego wyrażania siebie, czy uważnego (aktywnego, empatycznego) słuchania.

Problematyce komunikowania się w rodzinie poświęcony jest także rozdział trzeci zatytułowany *Narracje rodzinne*, przybliżający rozumienie rozwoju jednostek i systemu z zaakcentowaniem historii rodziny. Jego Autorka, Elżbieta Dryl, rozważa rodzinę jako niszę semantyczną, w której nadawanie wspólnych znaczeń stanowi o tożsamości rodzinnej. Narracje, będące werbalną reprezentacją zdarzeń, występują na przykład w postaci anegdot czy rodzinnych historii i umożliwiają podtrzymanie rodzinnych tradycji, wartości oraz stosunku do otaczającej rzeczywistości.

Znaczenie rodziny w kształtowaniu i przekształcaniu zachowania uczestników życia rodzinnego zgłębia Katarzyna Wałęcka-Matyja w rozdziale czwartym, zatytułowanym *Role i funkcje rodziny*. Zestawiając opozycyjnie rodzinę tradycyjną i współczesną, zwraca uwagę na ilościowe i jakościowe zmiany funkcji rodziny, a także na psychospołeczne czynniki wpływające korzystnie na rodzinę lub powodujące jej dezorganizację.

W rozdziale piątym Hanna Liberska i Mirosława Matuszewska prezentują modele rodziny oraz style wychowania. Czytelnik może zapoznać się z oryginalną propozycją dychotomicznej klasyfikacji modeli funkcjonowania rodziny, w której Autorki wyróżniły modele strukturalne i operacyjne, dokonując następnie szczegółowej prezentacji poszczególnych modeli składowych i zwracając uwagę na polimorfizację form życia rodzinnego. Na tym tle proponują także własne ujęcie modelu zdrowej rodziny. Drugi obszar tematyczny rozdziału piątego zawiera charakterystykę stylów wychowania wyróżnionych przez uznanych badaczy problematyki. I tak zaprezentowano i porównano atrybuty następujących stylów: demokratycznego, nadopiekuńczego, autorytarnego, ignorującego, permissywnego, autorytatywnego, autokratycznego, liberalnego i niekonsekwentnego. *Clou* tego rozdziału zatytułowanego *Modele funkcjonowania rodziny. Style wychowania* jest analiza warunków charakterystycznych dla strukturalnych modeli rodziny i sprzyjających określonym stylom wychowania.

Mieczysław Plopa, uznany polski familiolog, w rozdziale szóstym

pt. *Więzi małżeńskie i rodzinne w perspektywie teorii przywiązania* rozważa sposób, w jaki relacje rodzinne i ich zmiany regulowane są więzią o charakterze przywiązania. Na tle poglądów na temat przywiązania i jego stylów (ujęcie Ainsworth oraz Bartholomewa i Horowitza) Autor wskazuje na ewolucyjny i neuropsychologiczny aspekt systemu przywiązaniowego. Zwraca także uwagę na związki między formami przywiązania a aktywnością poszczególnych obszarów mózgu, wzorami przywiązania a strategiami radzenia sobie ze stresem, a ponadto na rolę przywiązania w powstawaniu zaburzeń rozwojowych.

W rozdziale siódmym – *Seksualność w związkach małżeńskich* – Magdalena Grabowska omawia aktywność seksualną małżonków, jej rodzaje i uwarunkowania. Uwzględnia wiek małżonków oraz relacje między nimi i staż małżeński jako czynniki istotne z punktu widzenia satysfakcji seksualnej. Autorka rozpoznaje także problemy ujawniające się w sferze pożycia seksualnego pary i zdolność małżonków do radzenia sobie z nimi.

Rozdział ósmy pt. *Transmisja międzypokoleniowa – procesy zachodzące na styku pokoleń* odnosi się do psychologicznej kontynuacji rodzinnej, która – jak ujmują to Autorki, Marzanna Farnicka i Hanna Liberska – wyraża ciągłość pokoleniową w zakresie wzorów zachowań, przekonań, wartości, norm. Transmisja międzypokoleniowa przedstawiona jest z perspektywy teorii socjobiologicznych, psychodynamicznych, społecznego uczenia się i podejścia kontekstualnego. Dyskusji poddano istotę, mechanizmy i obszary transmisji międzypokoleniowej.

Przybliżona została między innymi koncepcja wielopoziomowej transmisji w ujęciu Murraya Bowena. Czytelnik ma również okazję zapoznać się z empirycznymi próbami wyjaśniania tego zjawiska, zrealizowanymi także na gruncie polskim.

Elżbieta Rydz w rozdziale dziewiątym przedstawia duchowy aspekt życia rodzinnego. Autorka precyzuje pojęcia religijności i duchowości, przedstawia współczesne podejścia w badaniach naukowych nad tą delikatną sferą życia i rozwoju – z jednej strony wrażliwą na zawirowania kontekstu, a z drugiej strony stabilizującą je. Analizuje cykl życia rodziny z perspektywy rozwoju religijności dorosłych członków rodziny oraz dzieci. Rozważania przedstawione są zgodnie z podejściem funkcjonalnym i dynamiczno-strukturalnym.

Pierwszą część monografii zamyka rozdział autorstwa Hanny Liberskiej zatytułowany *Rozwój rodziny i rozwój w rodzinie*. Spina on wszystkie rozdziały poświęcone ogólnym zagadnieniom życia rodziny. Zawiera pogłębioną analizę złożonych związków między rozwojem indywidualnym a rozwojem systemu rodziny, które rozpatrywane są przez pryzmat dynamiki zmian temporalnych i w nawiązaniu do zmian wymiaru kulturowo-historycznego. Poszukiwania mechanizmów zmian rozwojowych rodziny i zmian rozwojowych jej członków prowadzone są nie tylko w systemie rodziny, ale też poza nim. Jeden z proponowanych modeli związków Autorka wyprowadza z koncepcji znakomitej polskiej psycholog Marii Tyszkowej. Konkluduje, że rodzina stanowi środowisko szczególnie sprzyjające rozwojowi

indywidualnemu. Wspiera i stymuluje rozwój osób ją tworzących (zarówno dzieci, jak i dorosłych). Z kolei system sprzężeń zwrotnych reguluje zmiany zachodzące w rodzinie.

Treść drugiej część podręcznika odnosi się do różnorodnych form życia rodzinnego. I tak, w rozdziale pierwszym skoncentrowano się na samotnym rodzicielstwie. Sylwia Rydz omawia funkcjonowanie rodziny niepełnej, ze szczególnym uwzględnieniem roli samotnej matki/samotnego ojca i skutków samotnego rodzicielstwa dla dorosłych oraz dzieci (postaw wychowawczych wobec dzieci).

Kolejne dwa rozdziały, autorstwa Iwony Janickiej, przybliżają problematykę kohabitacji (rozdział drugi – *Związki kohabitacyjne*) i rodzicielstwa par kohabitujących (rozdział trzeci – *Partnerzy kohabitujący jako rodzice*). Autorka, uznana badaczka problemu, traktuje je jako przejaw transformacji życia małżeńskiego i rodzinnego. Związki nieformalne przedstawiono z punktu widzenia ich etiologii (czynniki natury indywidualnej i społecznej), specyfiki osób je tworzących oraz w odniesieniu do małżeństwa. Autorka koncentruje się na analizie przyczyn i skutków kohabitacji dla funkcjonowania pary i perspektyw rozwoju związku. I tak, rozpatruje znaczenie kohabitacji przedślubnej dla późniejszej trwałości związku małżeńskiego stworzonego przez parę i dla ich zaangażowania w relację. Rodzicielstwo osób kohabitujących zostało natomiast ujęte przede wszystkim z punktu widzenia zaangażowania dorosłych w relację z dzieckiem. Autorka analizuje problem niestabilności rodzin kohabi-

tujących i wiąże go z określonym sposobem sprawowania roli rodzicielskiej.

Rodzina zrekonstruowana rozważana jest przez Aleksandrę Lewandowską-Walter w czwartym rozdziale części drugiej. Autorka, po zaprezentowaniu kluczowych pojęć i danych statystycznych, omawia podstawy tworzenia rodziny zrekonstruowanej, jej problemy (m. in. konflikt lojalności, podział obowiązków opiekuńczo-wychowawczych, nadmierne zaangażowanie rodzica przybranego) oraz możliwości jej wsparcia psychoedukacyjnego i terapeutycznego.

Problematyce rodziny adopcyjnej i zastępczej poświęcone są rozdziały piąty i szósty. Alicja Kalus szczegółowo wyjaśnia złożony układ zależności, które decydują o specyfice tego typu rodzin. Wielowymiarowość tej problematyki obejmuje aspekt prawny (dokumenty regulujące adopcję i pieczę zastępczą), medyczny (niepłodność i bezpłodność jako przesłanki do adopcji), psychologiczny (kryzys bezdziejności, doświadczenie straty, motywacja rodzicielska, rozwój rodziny adopcyjnej, tymczasowość relacji między rodzicami zastępczymi a dzieckiem) i społeczny (instytucjonalne formy opieki zastępczej).

Jolanta Miluska podejmuje z kolei kulturowy kontekst rodziny. W rozdziale pt. *Kulturowa różnorodność rodziny* Czytelnik ma okazję zapoznać się ze zróżnicowaniem układów rodzinnych (np. rodziny nuklearne, poszerzone, mieszane, sib, klan, household), postaw wobec rodziny, czy praktyk rodzinnych w zależności od kultury. Autorka, od wielu lat prowadząca badania międzykulturowe, poddaje analizie

procesy akulturacji zachodzące w rodzinach wielokulturowych.

Kolejna część podręcznika poświęcona jest doświadczeniom, które problematyzują funkcjonowanie rodziny. Zbiór sześciu rozdziałów zatytułowano *Zdrowotne i społeczne problemy w rodzinie*. W pierwszym z nich Waldemar Świętochowski wskazuje w jaki sposób choroba chroniczna, analizowana w aspekcie biologicznym, psychologicznym i społecznym, reguluje funkcjonowanie rodziny. Autor traktuje chorobę jako nienormalny kryzys w rodzinie, który wywołuje zróżnicowane strategie (poznawcze, emocjonalne i behawioralne) zmagania się z trudnością. Dowodzi również, że choroba jest czynnikiem utrzymującym *status quo* w rodzinie (wzrost spójności, utrzymanie tożsamości rodzinnej czy stabilizowanie granic systemu rodzinnego).

W drugim rozdziale części trzeciej pt. *Trudności w realizacji planów prokreacyjnych i ich skutki dla rodziny* Eleonora Bielawska-Batorowicz omawia problemy prokreacyjne dorosłych, nawiązując do ich konsekwencji dla relacji rodzinnych. Autorka przedstawia rodzaje trudności w realizacji funkcji prokreacyjnej rodziny (niepłodność, poronienia, martwe urodzenia, śmierć dziecka), ich przyczyny, następstwa, skalę poszczególnych zjawisk, a także możliwości wspomagania prokreacji.

Rozdział trzeci poświęcony jest funkcjonowaniu rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym. Ewa Marat rozważa to zagadnienie przede wszystkim z perspektywy zmian w systemie rodzinnym, adaptacji rodziców oraz form pomocy kierowanej do nich i całych rodzin z dziećmi z zaburzeniami rozwoju.

Innego rodzaju trudność w systemie rodzinnym podejmuje Magdalena Błażek w rozdziale czwartym. Jak sugeruje tytuł rozdziału – *Rozwód jako sytuacja kryzysowa w rodzinie* – Autorka analizuje rozwód jako zdarzenie stresogenne i kryzysowe (o charakterze nienormalnym) w funkcjonowaniu rodziny. Wskazuje najczęstsze przyczyny rozwodów w Polsce, fazy procesu rozwodowego oraz adaptację dorosłych do sytuacji po rozwodzie i dzieci do życia w rodzinie rozbitej (niekompletnej).

W następnym rozdziale Grażyna Poraj analizuje zjawisko agresji i przemocy w rodzinie. Zwraca uwagę na znaczenie niektórych metod wychowawczych w wyzwalaniu zachowań agresywnych u dzieci. Ponadto opisuje zjawiska przemocy występującej w podsystemie małżeństwa i podsystemie rodzeństwa oraz możliwe strategie redukcji agresji w rodzinie.

Związek między rodziną a zachowaniami antyspołecznymi w kontekście odkryć nauk biologicznych i społecznych rozważają w rozdziale szóstym Mieczysław Radochoński, Lidia Perenc i Anna Radochońska. Autorzy wskazują na związki występujące między predyspozycją genetyczną do zachowań antyspołecznych, transmisją międzypokoleniową i zaburzeniami funkcjonowania rodziny.

Czwarta część książki została zatytułowana *Terapia rodzin i terapeutyczna rola rodziny*. Zawiera ona dwa rozdziały. W pierwszym Tadeusz Pietras referuje historię terapii rodzin, nawiązując między innymi do takich badaczy, jak Salvador Minuchin, Virginia Satir czy Mara Selvini Palazzoli. Autor, w sposób przystępny a zarazem zwięzły,

przedstawia podstawowe założenia terapii rodzin, wskazania do terapii, jak i przeciwwskazania do jej stosowania.

Ostatni rozdział książki, autorstwa Bogusławy Lachowskiej, stanowi pomost między psychologią rodziny a psychologią pozytywną. Autorka, tytułując swoje rozważania *Pozytywna psychologia rodziny – w teorii i praktyce* zaprasza Czytelnika do spojrzenia na rodzinę przez pryzmat jej zasobów. Korzystając z koncepcji sił tkwiących w rodzinie, w tym prężności rodziny, szczegółowo przedstawia modele i koncepcje teoretyczne oraz możliwości wspierania zdrowego funkcjonowania rodziny.

Książkę wieńczy wykaz cytowanej literatury, indeks nazwisk i pojęć oraz notki o Autorach.

Nawiązując do wartości merytorycznej pracy, warto zaznaczyć, iż tak wieloaspektowy wykład na temat rodziny stanowi podstawowy walor książki, zapewniając jej na rynku wydawniczym status podręcznika. Dobrze uporządkowane tematycznie rozdziały dotyczą niemal wszystkich ważnych problemów życia rodziny. Na uwa-

gę zasługuje również szata graficzna (zwarty tekst dopełniony zestawieniami tabelarycznymi). Całość poparta jest – co należy podkreślić – najnowszą literaturą naukową o zasięgu światowym. W bibliografii liczącej 1700 pozycji nie zabrakło również odwołania do publikacji krajowych przedstawicieli nurtu familiologicznego w psychologii.

Monografia jest przykładem opracowania naukowego, które obok prezentacji modeli teoretycznych, analiz licznych ważnych koncepcji i wyników badań empirycznych umiejętnie uwrażliwia Czytelnika na temat niezwykle ważny. Rodzina stanowi bowiem, przywołując słowa Redaktorek, „ogromny potencjał tkwiący w bliskich relacjach”.

Czytelnikom pozostaje życzyć inspirującej lektury, a Autorkom i Autorom dalszych studiów nad rodziną i aplikowania teorii w praktyce społecznej, które – jak można mieć nadzieję – zaowocują kolejnymi publikacjami naukowymi.

Lucyna Bakiera

Sprawozdanie z Konferencji – Special Topic Meeting: *Positive Youth Development in the Context of the Global Recession: A summary*
(23-25 października 2014, Praga)

Society for Research in Child Development organized a special topic meeting focusing on positive youth development in the context of the global recession. Presented researches were based on children and young people development influenced by current economy, policy, social context. In the occasion of international conference, three huge organizations met: SRCD, HDIN, EADP.

The Society for Research in Child Development is built by approximately 5,500 members across the world. The interest in human development is supplemented by an effort to make multidisciplinary research which will be publicly available. The main aim is to be effective in applications of scientific knowledge in a real practice. The Human Development Intervention Network tries to connect researches across the globe as it is written on the heading of this organization. The main mission is to encourage relationships between researchers and workers in psychological practice, to facilitate interdisciplinary, cross-institutional collaboration and learning globally, in order to make interventions in field of human psychology more effective and evident. European Association of Developmental Psychology was represented by

its president Frosso Motti on the conference. This association is focusing on opening up scientific psychology in order to public interests and needs throughout Europe. There is promoting an exchange of related information between science which meets national and international organizations. Support and training of young European researches becomes to be very important as well.

The host country was Czech Republic. The conference program included plenary, break-out sessions, and poster symposia every day. Some eminent professors appeared such as Hirokazu Yoshikawa, Jeanne Brooks-Gunn, Lonnie Sherrod, Simon Sommer, and Anne Peterson from USA, Frosso Motti from Greece, Rainer Silbereisen, Mark Stemmler, and Manuel Voelkle from Germany, Suman Verma from India, Cigdem Kagitcibasi from Turkey. Even during lunch time, a special meeting with professors were offered for young researches to ask them for their work, carrier, and scientific interests. That kind of less formal event emerged first time on conference and received very positive feedbacks.

Few words to summarize the exchange of shared knowledge and experiences, it was the importance to prefer